

Nowe stanowiska rzadziej spotykanych przedstawicieli wodnych chrząszczy z nadrodziny kałużnic (*Coleoptera: Hydrophiloidea*) i rodziny *Hydraenidae* (*Coleoptera: Staphyloinoidea*) w Polsce

New localities of rare water beetles of the superfamily *Hydrophiloidea* (*Coleoptera*) and family *Hydraenidae* (*Coleoptera: Staphyloinoidea*) in Poland

MAREK PRZEWOŹNY¹, KRZYSZTOF LUBECKI²

¹ Zakład Zoologii Systematycznej UAM, ul. Umultowska 89, 61-614 Poznań; marekprzewozny@poczta.onet.pl

² ul. Modrzewiowa 5, 66-004 Racula; e-mail: krlub@esculap.pl

ABSTRACT: Paper presents new data about the occurrence of 7 species of the superfamily *Hydrophiloidea* and the family *Hydraenidae*, rare in Poland. *Berosus* (*Berosus*) *signaticollis* (CHARP.) is reported for the first time from the Western Sudetes.

KEY WORDS: aquatic beetles, *Hydrochidae*, *Spercheidae*, *Hydrophilidae*, *Hydraenidae*, new records, Poland.

Pośród wszystkich rodzin chrząszczy wodnych występujących w Polsce, „wodne rodziny” z podrzędu *Polyphaga* są poznane pod względem faunistycznym znacznie słabiej niż z podrzędu *Adephaga*. W ostatnich latach wzrosło jednak zainteresowanie tymi grupami chrząszczy, co spowodowało wzrost intensywności badań i podawanych stanowisk. Szczególnie wiele informacji pojawiło się na temat wschodniej Polski – dane te podsumowuje praca BUCZYŃSKIEGO i PRZEWOŹNEGO (2006).

Poniżej prezentujemy nowe stanowiska siedmiu rzadko i bardzo rzadko spotykanych gatunków kałużnic i *Hydraenidae* w Polsce, stwierdzone w większości w zachodniej Polsce.

Nazewnictwo i systematyka za Katalogiem Palearktycznych Chrząszczy (LÖBL, SMETANA 2004).

Materiał zebrał, jeżeli nie zaznaczono inaczej, Krzysztof LUBECKI, wszystkie okazy znajdują się w jego zbiorze. Oznaczył Marek PRZEWOŹNY. Markowi BUNALSKIEMU i Andrzejowi MELKE dziękujemy za przekazanie okazów.

HYDROCHIDAE

Hydrochus elongatus (SCHALLER, 1783)

– Nizina Wielkopolsko-Kujawska: Droszków ad Zielona Góra (UTM: WT45), 17 V 1980 – 1 ex., duży staw, wśród roślin; 20 V 1980 – 2 exx., zarośnięty staw, dno piaszczyste.

Eurytop związany głównie z wodami stojącymi, w przybrzeżnej, zarośniętej strefie zbiorników wodnych (KOCH 1989). Chrząszcz w Polsce rzadko spotykany, choć rozprzestrzeniony w całym Kraju. Znany z 14 krain (BURAKOWSKI i in. 1976; CZACHOROWSKI i in. 1993; BUCZYŃSKI i in. 2003). Nowsze dane pochodzą tylko z Pojezierza Mazurskiego (PAKULNICKA 2003), Niziny Wielkopolsko-Kujawskiej (PRZEWOŹNY 2004a), Niziny Mazowieckiej (BIESIADKA, PAKULNICKA 2004) i Wyżyny Lubelskiej (BUCZYŃSKI i in. 2003).

Hydrochus ignicollis MOTSCHULSKY, 1860

– Nizina Wielkopolsko-Kujawska: Gądków ad Zielona Góra (VT99), 16 IV 1979 – 1 ex., zarośnięty rów melioracyjny, pH 6,6; 30 VI 1980 – 1 ex. błotniste bajorko na łące; 13 VIII 1986 – 6 exx., zarośnięty rów melioracyjny na łące.

Gatunek jak dotychczas wykazany z zaledwie 4 krain (PRZEWOŹNY 2004b). Poławiany niezmiernie rzadko. Najprawdopodobniej rozmieszczony w Polsce szerzej, jednak nie odróżniany od pokrewnego *H. elongatus* (SCHALL.).

SPERCHEIDAE

Spercheus emarginatus (SCHALLER, 1783)

– Nizina Wielkopolsko-Kujawska: Droszków ad Zielona Góra (WT45), 20 V 1980 – 1 ex., zarośnięty staw, dno piaszczyste.

Gatunek uważany za rzadki i zagrożony w Polsce. Ostatnio jednak opublikowano szereg informacji o nowych stanowiskach tego gatunku, co przeczy tezie o jego dużej rzadkości (BUCZYŃSKI, PRZEWOŹNY 2005). Wcze-

śniejsze skąpe dane na temat tego gatunków są najprawdopodobniej związane ze specyfiką zajmowanego przez nich siedliska wśród korzeni roślin wodnych (BURAKOWSKI i in. 1976; KOCH 1989).

HYDROPHILIDAE

Berosus (Berosus) signaticollis (CHARPENTIER, 1825)

– Sudety Zachodnie: Karkonosze, Równia pod Śnieżką (WS52), 1 VII 1992 – 1 ex., torfianki – granica czeska.

Gatunek rozprzestrzeniony w całej Polsce, wykazywany z większości krain, jednak wszędzie pojedynczo i bardzo rzadko poławiany. Wiele danych z dużej części krain jest dawnych (BURAKOWSKI i in. 1976). Nowsze dane pochodzą tylko z Podlasia (BUCZYŃSKI, PIOTROWSKI 2002), Wyżyny Małopolskiej (TOŃCZYK, PAKULNICKA 2004; BIESIADKA, PAKULNICKA 2004), Gór Świętokrzyskich (BIDAS, PRZEWOŻNY 2003) i Wyżyny Lubelskiej (BUCZYŃSKI, PRZEWOŻNY 2002). Jest to stenotop i tyrfofil (KOCH 1989). Chrząszcz nowy dla Sudetów Zachodnich.

Berosus (Enoplurus) frontifoveatus KUWERT, 1888

– Roztocze: Kąty ad Zwierzyniec (FB22), 1–10 VII 1988 – 2 exx., ad lucem Hg, leg. M. BUNALSKI.

Chrząszcz w Polsce bardzo rzadko spotykany, znany zaledwie z 5 krain z pojedynczych stanowisk i egzemplarzy. Ostatnio wykazany z Wyżyny Lubelskiej (PRZEWOŻNY i in. 2006). Z Roztocza wykazany wcześniej tylko przez KUBISZA i SZWAŁKĘ (1991). Gatunek głównie odławiany na światło.

Limnoxenus niger (GMELIN, 1790)

[= *Limnoxenus picipes* (FABRICIUS, 1787)]

– Nizina Wielkopolsko-Kujawska: Tuplice ad Żary (VT92), 23 IV 1994 – 1 ex., „Pojezierze antropogeniczne” – kwaśny zbiornik wodny, zapadlisko pokopalniane.

Gatunek przez KOCHA (1989) określany jako stenotop, halofil, spotykany w wyrobiskach żwirowni, zasolonych stawach i jeziorach w Austrii, a także w mule przy brzegach rzek. W Polsce chrząszcz ten należy do bardzo dużych rzadkości faunistycznych. Znany tylko z 7 krain zachodnich, północnych i północno-wschodnich, dotychczas nie wykazywany z całej Polski południowej i południowo-wschodniej. Najnowsze dane pochodzą tylko z Niziny Wielkopolsko-Kujawskiej (PRZEWOŻNY 2004) i Podlasia (BUCZYŃSKI, PIOTROWSKI 2002) – w każdej z tych krain znany z zaledwie jednego współczesnego stanowiska (po jednym okazie z obu stanowisk).

Tzw. „Pojezierze antropogeniczne” stanowi niezwykle interesującą grupę różnej wielkości (od kilkunastu ha powierzchni do najdrobniejszych stawków) zbiorników wodnych w okolicach Żar (woj. Lubuskie). Zbiorniki te powstały w wyniku wypełnienia wodą zapadlisk pokopalnianych w miejscach gdzie od XIX miejscami aż do lat 70-tych XX wieku eksploatowano złoża węgla brunatnego metodą głębinową i odkrywkową. W wyniku wypłukiwania przez wypełniającą zapadliska wodę złóż pirytu, odczyn pH w tychże zbiornikach osiągał w chwili ich tworzenia się wartość nawet 2,0 (sic!) – były to więc zbiorniki kwasu siarkowego o znacznym stężeniu, dodatkowo silnie zasolone, pozbawione życia. Obserwowany w ciągu kilkudziesięciu lat stopniowy wzrost wartości pH umożliwił sukcesję organizmów żywych, w tym chrząszczy. Dla *L. niger* (GMELIN) kwaśny odczyn wody i zasolenie wspomnianych wyżej zbiorników, są czynnikami sprzyjającymi jego występowaniu.

HYDRAENIDAE

Ochthebius (Asiobates) bicolon GERMAR, 1824

– Nizina Wielkopolsko-Kujawska: Kalisz - Rajsków (CC03), 19 IX 1982 – 1♂, złowiony w starorzeczu Proсны, ok. 100 metrów od rzeki, w zarośniętym stawku z dość czystą wodą, leg. A. MELKE.

Wszystkie polskie gatunki z tego rodzaju prócz *Ochthebius (Asiobates) minimus* (FABRICIUS, 1792) należą do chrząszczy bardzo rzadko spotykanych. Dla większości istnieją nieliczne dane z Polski, często bardzo stare. *O. bicolon* GERM. jest znany z zaledwie 7 krain, z których to dane pochodzą w większości z XIX wieku, a pojedyncze z początku XX wieku. Z Niziny Wielkopolsko-Kujawskiej chrząszcz ten nie był notowany od prawie 100 lat (BURAKOWSKI i in. 1976). Uważany jest za reofila i gatunek tolerujący zasolenie (KOCH 1989).

SUMMARY

The authors present new records of seven species of the superfamily *Hydrophiloidea* and the family *Hydraenidae*: *Hydrochus elongatus* (SCHALL.), *H. ignicollis* MOTSCH., *Spercheus emarginatus* (SCHALL.), *Berosus (Berosus) signaticollis* (CHARP.), *B. (Enoplurus) frontifoveatus* KUWERT, *Limnoxenus niger* (GMELIN) and *Ochthebius (Asiobates) bicolon* GERM.

B. (B.) signaticollis (CHARP.) is reported for the first time from the Western Sudetes. New localities in the Wielkopolska-Kujawy Lowland for *H. elongatus* (SCHALL.), *H. ignicollis* MOTSCH., *S. emarginatus* (SCHALL.), *L. niger* (GMELIN) and *O. (A.) bicolon* GERM. are given and a new locality of *B. (E.) frontifoveatus* KUWERT in the Roztocze.

The occurrence *O. (A.) bicolon* was confirmed after nearly 100 years and *L. niger* (GMELIN) locality is only third recorded in modern data.

PIŚMIENNICTWO

- BIDAS M., PRZEWOŹNY M. 2003: Materiały do poznania kałużnic (*Coleoptera: Hydrophiloidea*) Gór Świętokrzyskich. Wiad entomol., **22** (1): 5-12.
- BIESIADKA E., PAKULNICKA J. 2004: Chrząszcze wodne (*Coleoptera*) Łomżyńskiego Parku Krajobrazowego Doliny Narwi. Parki nar. Rez. Przyr., **23**: 427-447.
- BUCZYŃSKI P., KOWALIK K., PRZEWOŹNY M. 2003: Wodne chrząszcze (*Coleoptera: Haliplidae, Noteridae, Dytiscidae, Hydrochidae, Helophoridae, Hydrophilidae*) złowione w Lublinie w latach 1967–1972. Wiad entomol., **22** (1): 55-56.
- BUCZYŃSKI P., PIOTROWSKI W. 2002: Materiały do poznania chrząszczy wodnych (*Coleoptera*) Poleskiego Parku Narodowego. Parki nar. Rez. przyr., **21** (2): 185-194.
- BUCZYŃSKI P., PRZEWOŹNY M. 2002: Wodne chrząszcze (*Coleoptera*) Krzczonowskiego Parku Krajobrazowego. Parki nar. Rez. przyr., **21** (3): 283-297.
- BUCZYŃSKI P., PRZEWOŹNY M., 2005: Uwagi o niektórych chrząszczach wodnych (*Coleoptera: Gyrinidae, Haliplidae, Dytiscidae, Spercheidae, Hydrophilidae*) uważanych za zagrożone w Polsce. Wiad. entomol., **24** (2): 69-76.
- BUCZYŃSKI P., PRZEWOŹNY M. 2006: Stan poznania chrząszczy wodnych (*Coleoptera: Adephaga, Hydrophiloidea, Byrrhoidea*) Polski środkowo-wschodniej. Wiad. entomol., **25** (3): 133-155.
- BURAKOWSKI B., MROCZKOWSKI M., STEFAŃSKA J. 1976: Chrząszcze *Coleoptera. Adephaga* prócz *Carabidae, Myxophaga, Polyphaga: Hydrophiloidea*. Kat. Fauny Pol., Warszawa, XXIII, **4**: 1-307.
- CZACHOROWSKI S., LEWANDOWSKI K., WASILEWSKA A. 1993: The importance of aquatic insects for landscape integration in the catchment area of the River Gizela (Masurian Lake Districts, northeastern Poland). Acta hydrobiol., **35** (1): 49-64.
- KOCH K. 1989: Die Käfer Mitteleuropas. Ökologie. Band 1. Goecke & Evers, Krefeld. 440 ss.
- KUBISZ D., SZWAŁKO P. 1991: Nowe stanowiska *Cercyon laminatus* SHARP i *Berosus bispina* REICHE et SAULCY (*Coleoptera, Hydrophilidae*). Wiad. entomol., **10**: 128.
- LÖBL I., SMETANA A. (red.) 2004: Catalogue of Palaearctic *Coleoptera*. Vol. 2. Stenstrup, Apollo Books. 942 ss.
- PAKULNICKA J. 2003: Wstępne dane na temat chrząszczy wodnych (*Coleoptera*) zasiedlających zbiorniki powyrobiskowe Pojezierza Olsztyńskiego. Przegł. przyr., **14** (1-2): 84-94.
- PRZEWOŹNY M. 2004a: Chrząszcze (*Insecta: Coleoptera*) okolic Obrzycka w Puszczy Noteckiej. Bad. fizjogr. Pol. Zach., Ser. C, **50**: 57-66.
- PRZEWOŹNY M. 2004b: Nowe stanowiska kałużnic (*Coleoptera: Hydrophiloidea*) w Polsce. Wiad. entomol., **23** (2): 69-80.
- PRZEWOŹNY M., BUCZYŃSKI P., MIELEWCZYK S. 2006: Chrząszcze wodne (*Coleoptera: Adephaga, Hydrophiloidea, Byrrhoidea*) doliny Bugu w województwie lubelskim (południowo-wschodnia Polska). Nowy Pam. fizjogr., **4** (1-2): 23-54.
- TOŃCZYK G., PAKULNICKA J. 2004: Wstępna analiza wybranych grup owadów wodnych (*Odonata, Heteroptera* i *Coleoptera*) Łodzi. [W:] INDYKIEWICZ P., BARCZAK T. (red.): Fauna miast Europy Środkowej 21. wieku. Wyd. LOGO, Bydgoszcz: 95-101.

RECENZJE – REVIEWS

Acta Societatis Zoologicae Bohemicae. 2005. Vol. 69, No. 1-2. Editor: David KRAL. 276 ss. ISSN 1211-376X. Cena: (Vol. 69, 4 issues) 84 EUR.

W Czechach ukazał się 69. tom czasopisma „Acta Societatis Zoologicae Bohemicae” (jako kontynuacja Vest. Čs. Spolec. Zool.), datowany 30 grudnia 2005 r., dla upamiętnienia 80. rocznicy urodzin Dr. Zdenka BOUČKA (zob. Wiad. entomol., **24**, 1 [2005]).

To znakomite wydanie w wersji angielskiej zawiera artykuł wstępny oraz 24 publikacje naukowe. Wspomniany artykuł napisał dr John S. NOYES – wybitny chalcidolog, który z Jubilattem od 1974 r. pracował w the British Museum (Natural History) w Londynie.

Dr NOYES przedstawił m.in. drogę naukową Jubilata podkreślając ogromne zasługi Dr Z. BOUČKA, którego uważa za Ojca nowoczesnej systematyki błonkoskrzydłych z nadrodziny bleskotkowców *Chalcidoidea*. Przejawem tego jest opisanie 1094 taksonów *Chalcidoidea*: 47 rodzin, 281 rodzajów, 766 gatunków i podgatunków (*Agaonidae* – 18 gatunków; *Chalcididae* – 84 gat., 3 podgatunki; *Encyrtidae* – 4 gat., *Eucharitidae* – 11 gat., *Eulophidae* – 149 gat., 1 podgat.; *Eupelmidae* – 17 gat., *Eurytomidae* – 25 gat., *Leucospidae* – 46 gat., *Ormyridae* 5 gat., *Perilampidae* 38 gat., *Pteromalidae* 272 gat., 1 pogat., *Rotoitidae* 1 gat., *Tanaostigmatidae* – 1 gat., *Tetracampidae* – 13 gat., *Torymidae* – 76 gat., 1 podgat.). Do artykułu dołączona jest bibliografia Dr Z. BOUČKA, zawierająca 172 pozycje.

Pozostałe 24 prace naukowe, których autorami są wybitni badacze, m.in. R. R. ASKEW, G. A. P. GIBSON, E. E. GRISSELL, J. S. NOYES, M. A. SCHAUFF, dotyczą opisu nowych taksonów *Chalcidoidea*. Badany materiał pochodził z wielu krajów i prawie ze wszystkich kontynentów, tj. Australii: *Boucekelimini* trib. nov. oraz *Boucekelimus elongatus* gen. nov. et sp. nov. (*Eulophidae*), *Perthiola bouceki* sp. nov. (*Eulophidae*), *Cyphacolus bouceki* sp. nov. (*Scelionidae*); Brunei: *Zebe cornutus* gen. et spec. nov. (*Pteromalidae*); Chile: *Lanthanomyia bouceki* sp. nov. (*Pteromalidae*); Costa Rica: *Klyngon bouceki* gen. et sp. nov. (*Eulophidae*); Hiszpanii: *Podagrion bouceki* sp. nov. (*Torymidae*); Indii: *Boucekiola malabarica* gen. nov. et sp. nov. (*Eulophidae*); Iranu: *Psyllaephagus zdeneki* sp. nov. (*Encyrtidae*); Libii: *Zdenekiella deon* gen. nov. et sp. nov. (*Encyrtidae*); Peru: *Metaphycus zdeneki* sp. nov. (*Encyrtidae*); Trynidadu: *Isomerula bouceki* sp. nov. (*Pteromalidae*); Tunisu: *Baryscapus bouceki* sp. nov. (*Eulophidae*); USA: *Aulogymsus bouceki* sp. nov. (*Eulophidae*), *Zaischnopsis bouceki* sp. nov. (*Eupelmidae*), *Torymoides boucekianus* sp. nov. (*Torymidae*) oraz Włoch: *Pteroptrix bouceki* sp. nov. (*Aphelinidae*).

Zamieszczono również 4 nowe opisy błonkówek należących do *Apoidea* – *Tachysphex bouceki* sp. nov. (z USA), *T. humilis* sp. nov. (z Jordanii), *T. karasi* sp. nov. (z Turcji) oraz *T. prismaticus* sp. nov. (z Kazachstanu).

Znaczącym akcentem jest opisanie błonkówki pod nazwą *Tatiana mymaroides* gen. nov. et sp. nov. (*Eulophidae*) – dla uhonorowania małżonki Dr. Z. BOUČKA, Tatiany, która (jak zaznaczył autor opisu) towarzyszyła mężowi w czasie badań entomologicznych i tolerowała jego pasję.

W niektórych pracach zamieszczono rewizje odpowiednich taksonów, zmiany nomenklatoryczne oraz wykazy gatunków (checklist).

Opisy taksonów są bogato ilustrowane znakomitymi rycinami i fotografiami, w tym wykonanymi przy użyciu mikroskopu skaningowego; dołączono również oddzielne kolorowe fotografie.

Omawiany tom jest hołdem złożonym Dr Zdenkowi BOUČKOWI w uznaniu Jego osiągnięć naukowych, co wielokrotnie przejawia się w uzasadnieniu etymologii taksonów; entomologowi, który – jak napisał jeden z autorów – całe życie poświęcił badaniu *Chalcidoidea*.